

блага давно разрушеног културног средишта – представља јединствен пример у српској науци. Монографију кресе квалитетне илустрације, међу којима се, поред сјајних фотографија, налазе и археолошки и архитектонски цртежи и ситуациони планови, као и драгоцени снимци рукописних књига у високој резолуцији. Даница и Марко Поповић написали су књигу која открива заборављени део нашег културног наслеђа у свим његовим сегментима и значењима. Учинили су то одлично компонованом структуром, аргументима и опсервацијама исказаним питким језиком и однегованим стилем. Испричали су повест подједнако занимљиву и стручној јавности и ширем кругу заинтересованих читалаца којима ће ова монографија омогућити узбудљиво путовање у непознату прошлост. Посебну драж том путовању дају прилози Милене Давидовић јер сачувани манастирски кодекси својим постојањем омогућавају да та веза са „изгубљеним временима“ буде стварна и опипљива. У монографском обрађивању споменика културе ова књига поставља високе стандарде које би будући истраживачи старина морали имати на уму.

Др Ирена Шпадијер
Универзитет у Београду
Филолошки факултет
i.spadijer@gmail.com

Катедра за српску књижевност са јужнословенским књижевностима

UDC 821.163.41-14.09:398(049.32)

РАСКОШ ФОЛКЛОРНЕ ЕРОТИКЕ

(Јеленка Пандуревић. *Фолклорни ероџикон. Ероџика и њоеџика српских народних њјесама*. Вишеград: Андрићев институт, 2020, 163 стр.)

Књига Јеленке Пандуревић *Фолклорни ероџикон. Ероџика и њоеџика српских народних њјесама* проучава народну поезију (епске и лирске народне песме, као и живу, познату и мање познату „постфолклорну грађу“, укључујући у опсег истраживања и обредне текстове) са аспекта еротологије, уз циљ да се развије што потпунија слика о поетици и реторици ероса српских народних песама. У складу са тематиком, ауторка се поред књижевно-научног приступа позива и на релевантна (домаћа и светска) еротолошка, фолклорна, лингвистичка, етнолошка и културолошка проучавања. Пишући о поетици еротског, Јеленка Пандуревић издваја и пажљиво анализира карактеристичне моделе представљања еротског у усменој књижевности, уз једнако важно праћење генезе песничких слика са еротским потенцијалом. Обједињујући на једном месту поред канонских песама српске народне поезије и недовољно истражену фолклорну теренску и архивску грађу, до изражаја долази раскош, виталност и истрајност фолклорне еротике која „се снажније и креативније од многих других жанрова класичног фолклора прелила и истрајала у многобројним рукавцима постфолклорне матрице“ (ПАНДУРЕВИЋ 2020: 8).

Истраживање о различитим аспектима ероса у српским народним песмама, Јеленка Пандуревић структурише у десет поглавља која се међусобно надовезују и заокружују у мисаону целину о природи ероса у фолклору. Грађу књиге чине допуњени и прерађени предговори, коментари, студије и чланци претходно обја-

вљени у различитим књижевним зборницима и часописима, те сам *Фолклорни ероџикон* представља резултат ауторкиног дугогодишњег промишљања и бављења фолклорном еротологијом. Студија почиње уводним поглављем *За њочейџике: неколико основних најомена о фолклорној ероџици*, којим се пружа увид у досадашње научне доприносе изучавању фолклорне еротологије, и којим се успоставља методолошки оквир назначен већ у наслову студије – еротика и поетика тј. књижевно-еротолошка и поетолошка метода. Следеће поглавље *Између замишљеној и оствареној искуствива: еџинолошки њабирци* садржи значајан преглед различитих приступа фолклорној еротичности, уз вешто повезивање етнолошких и књижевно-научних истраживања. Ауторка указује на најважније радове фолклористике, уз упућивање на критичке постмодерне приступе у проучавању фолклорне еротике, који су засновани на сакупљеној грађи о општим обредима и обичајима (у радовима Радмиле Кајмаковић, Зорице Дивац, или о обичају реване у радовима Миле Босић, Весне Марјановић). Ова етнолошка истраживања ауторка потом повезује са народним песмама, позивајући се на најзначајнија проучавања из области народне књижевности (радови Б. Сувајџића, С. Самарџије, З. Карановић, Х. Крњевић). Тумачећи народне песме које тематизују опкладу између младића и девојке, ауторка истиче да се и у канонизованим лирским песмама овог типа руши једна од великих заблуда – она о мушкој активности и женској пасивности, те да су у овим песмама управо жене најчешћи иницијатори сексуалних односа. Инверзија стереотипних улога повезује се са карневализацијом и карневалском атмосфером, којом ће се ауторка детаљније бавити у наредним поглављима, позивајући се на Бахтина и Раблеа и указујући на неуништив карневалски потенцијал ероса.

Наредно поглавље, *Тезауруси фолклорне ероџике*, осветљава и тумачи механизме опстанка и функционисања еротског у фолклору кроз успостављене кодове и метафоризације прилагођене специфичним поетичким захтевима. У извесном смислу ово поглавље представља увод у средишњи део књиге *Фолклорни ероџикон између обредне и њочейске метафоре*, који је од великог значаја за мапирање реторике еротског. Пратећи типове обредне и поетске метафоризације, ауторка сакупља и тумачи каталог еротских метафора из различитих сфера народне културе, које се међусобно повезују, допуњују и даље генеришу нове слике. Почиње се од анализе вучјих метафора (симболичка улога вука као заштитника новорођенчади или приликом обреда иницијације, коитус као вучји угриз, млада – овца, младожења – вук и сл. обједињених поднасловом *Вук на овцу своје њраво има*), затим се прати и проучава топографија еротских сусрета (*За њорицом водица, на водици цурица*), као и видови испољавања женског и мушког принципа (женско: вода, извор; мушко: животиња – јелен, коњ, змај) уз тумачење препознатљивих метафора покошене ливаде, замућене воде, убраних ружа, погажене баште итд.

Значај овог поглавља огледа се и у томе што ауторка детаљније проучава архетип женске сексуалности, истичући чињеницу да је женска сексуалност уско везана за мотив предења/ ткања (*Свилен конац*), уз освртање на овај мотив у античкој књижевности (Пенелопа и Арахна), као и на појаву арахнологије у савременим књижевним теоријама, која се повезује са женским писмом. Уз отклон од проблематичног дефинисања женског писма усмене поезије, ауторка ипак истиче да се у песмама *на међи* крије кључ за боље разумевање и дефинисање родних улога, те да се ту отвара простор за будућа инспиративна истраживања.

Предмет ауторкиног проучавања обухвата и мотив жртвовања девојке ради градње, али и мотив просторне изолације девојака пред свадбену иницијацију, сакупљених у метафорама и формулама из народних песама попут „кулу гради“ и „башту сади“ (*Млада је у њраду*), уз ослањање на интердисциплинарна проучавања Р. Полић, М. Епштејна, Ж. Батаја, М. Чоловића, М. Ломе и др.

Незаобилазан део фолклорног еротикона чине и еротски хронотопи (*У ђул баџи крај шимџира*), при чему се ауторка позива на релевантна културолошка, антрополошка и фолклорна истраживања (Толстој, Ајдачић, Карановић, Јокић). Трагајући за реториком и поетиком ероса у српским народним песмама, Јеленка Пандуревић указује и на прожимање ловачког и еротског дискурса по аналогијама ловац: кошута; соко: утва/ препелица/ голубица (*Лов ловили*). Метафора ловца и ловине која у једним песмама има чисте еротске конотације, у другима, у зависности од жанра (бећарац, ојкача, ганга) добија комичне, пародијске елементе, закључује Јеленка Пандуревић.

Поглавље *У џијесном сокаку. Хроноџоји чежње и урбанџој просџора* сагледава одлике ероса и еротског израза исказаног у севдалинкама, који се најчешће манифестује у терминима љубавне чежње и боли (карасевдах и дерт). Тумачи се и мотив болести од љубави као типичан мотив романси, а ауторка се осврће и на мотив хамама, те еротски потенцијал који он носи и који се из усмене књижевности прелива у писану.

Наредно поглавље *Шејџала се Јерина џосџоја* сагледава динамички мотив шетње/ изласка изван оквира дома/зидина, који садржи негативне конотације у културном коду патријархалне заједнице, што Јеленка Пандуревић повезује са непожељним истицањем женске сексуалности. Ове закључке ауторка доводи у везу са мотивом неверне жене, присутним у оквиру епске биографије Јерине Бранковић, ослањајући се на значајне радове о Јерини и вилинској природи њеног лика (Самарџија, Пешикан Љуштановић, Пандуревић). Поглавље садржи и каталог легенди које Јерину представљају као демонску љубавницу, те ауторка закључује да разлози демонизације Јерининог лика могу лежати управо у томе што једна жена, супротно свим поетичким и патријархалним начелима, преузима активну улогу и у друштвено-политичком животу и у сижеима јуначких песама. На наведеним примерима сагледава се однос између сексуалности, ероса и власти, као и однос између јавног и приватног. Запажања и закључке ауторка пажљиво изводи и аргументује позивајући се изнова на сам књижевни текст, те не пада у замку неоправданог читавања савремених теорија.

Студија настоји да сагледа ерос у народним песмама са различитих аспеката, те је читаво једно поглавље посвећено одсуству еротских тема у јуначким песмама (*Јунак или љубавник? Парадокс замишљених сејџова*). Поред тога, ауторка се бави и брижљивим компаративним проучавањем појединачних варијаната песама (*Бисер ниже Бисер-беџовица, Бисер-беџовица, Бисер ниже Јованбеџовица*) повезаних на тематско-мотивском плану: неверна жена и непристојна понуда, које почивају на истој уводној метафори низања бисера са јасним еротским ознакама (*„Пјевач џрича“ о искуџиву ероџској: џоџиџка и наравџученије џриџџвџедних џјесамџа*).

Посебно значајан део књиге чини поглавље посвећено гарама, популарним десетерачким дистисима, преко којих се прате еротске метафоре одржане у живом, постфолклорном изразу – *„Гара уживџо“ као фолклорни џекџи у конџекџиџу*. Поглавље је засновано на теренској грађи, која је сакупљена у Републици Српској методама аудио-записивања и посматрања, те представља резултат дугогодишњег научно-теренског истраживања. Текстови су сакупљени у контексту свадбених или других народних весеља, који поред фолклорних, доносе и значајна стилистичка, лингвистичка запажања и кроз аутентичне контекстуализоване примере разоткривају карневалску, ослобађајућу, страну ероса:

„Увид у контекст извођења релативизује, дакле, ону основну дефиниџију карневала (*џџабу свакодневице џосџаје доминанџиан дискурс џразличџој времена*), будући да сваки чин извођења (у коме се пјесма изнова ствара), и мимо логике

календара и празника, постаје оно повлаштено вријеме и мјесто за испољавање слободе, неспутаности и једнакости, када се с лакоћом отпјева све што је било незамисливо да се изговори“ (Исто: 123–124).

Надовезујући се на ово, наредно поглавље *Онеобичавање и изневјерено еројско ишчекивање* тематизује различите аспекте карневализације у вези са еротским и опсценим, посебно пратећи стилизацију ероса у тренуцима изневерених очекивања (употреба апросдокетона или онеобичавање постављањем загонетке са јасном еротском конотацијом).

Фолклорни еројшкон Јеленке Пандуревић несумњиво заузима значајно место у оквиру фолклорних и еротолошких проучавања – ова студија доноси допринос у изучавању теренске постфолклорне грађе, употпуњује каталог реторике ероса у фолклору, затим пружа увид у постојећа истраживања фолклорне еротологије, уз пажљиво и оправдано упућивање на социјалне, политичке и идеолошке аспекте ероса. Студија се темељи на добро спроведеним научним истраживањима уз ослањање на релевантна теоријска, књижевноисторијска, фолклористичка, еротолошка и друга интердисциплинарна културолошка проучавања. Поред тога, ову књигу одликује отвореност и непосредност израза упркос неретким аутоцензурама у академским круговима и на терену, које се могу јавити приликом проучавања фолклорне еротике. Не само тематиком, већ и стилем излагања, разноврсним и живописним примерима, ова студија се обраћа и ширем кругу читалаца и пружа велико читалачко уживање.

Мср Ана Д. Козић
Институт за књижевност и уметност у Београду
ana.kozic@hotmail.com

UDC 811.163.41'282.2(082)(049.32)

ТРАГОМ ВУКА СТЕФАНОВИЋА КАРАЦИЋА

(Вуковим *џрајом* на Косову и *Мејхохији*. Голуб Јашовић (ур).
Косовска Митровица: Филозофски факултет Универзитета у Приштини –
Градска библиотека „Вук Караџић“, 2019, 204 стр.)

Зборник радова *Вуковим џрајом на Косову и Мејхохији* објављен је 2019. године у издању Филозофског факултета Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици и Градске библиотеке „Вук Караџић“ у Косовској Митровици. У њему је сабрано 16 радова аутора са: Филозофског факултета у Нишу, Филозофског факултета у Косовској Митровици, Филолошког факултета у Београду, затим из Института за српски језик САНУ, Народне библиотеке у Крушевцу и Основне школе „Јastreбачки партизани“ у Меровини.

Уводни рад *Речовања о Рјечнику* (1–4. стр.) приредио је Недељко Богдановић (Филозофски факултет, Ниш). У њему је сабрано пет занимљивих оцена Вуковог *Рјечника* следећих аутора – М. Поповића (из *Памтљивека*, Београд, 1983), затим П. Ивића (из прилога *О Вуковом Српском рјечнику из 1818. године*, у: Српски народ и његов језик, Београд, 1986), Ј. Кашића (из прилога *О Српском рјечнику из 1852. године*, у: Сабрана дела Вука Караџића, књ. 11, Београд, 1986) и Љ. Стојановића